

RÉSZLETEK AZ *EXPLICATIONES*BÓL*(RÉSZLETEK A JÁNOS EVANGÉLIUM
PROLOGUSÁHOZ ÍRT MAGYARÁZATOKBÓL)

Immár ami a másodikat¹ illeti: azt mondják némelyek, hogy János ezt az evangéliumot nagyságos szólásnak nemével² írta, azért szokták az ő képét is, avagy címerét magasan repülő saskeselyőnek képében írni. Ez okáért aki az ő írásának paraszt értelmet, avagy együgyű szólásnak nemét tulajdonít, ilyen nagyságos írón igen nagy bosszút teszen.

Holott pedig az Krisztusnak szűztől való születése és az ő prédikálásának és tudományának az elei csak együgyű paraszti dolog legyen, nem képes,³ hogy János olyan együgyű dolgokat olyan nagyságos szólásnak módjával írt volna meg. De holott az Krisztusnak Atyjától örökké való származása és ez világ előtt való létele nagyságos dolog legyen, ezeket magyarázta inkább mély és titkos beszéddel a mély elméjő evangélista.⁴

Én pedig nem tagadom ugyan, hogy Jánosnak kiváltképpen, avagy külön magának való és a több evangélistáktól különböző szólásnak módja nem volna, az melyet ha nagyságosnak, avagy mélységesnek kelljen mondani, ítéljék meg egyebek. Bizonyára ha az egymástól elszaggatott, közbe szakadott, homályos, egymás után nem

folyó, darabos beszédet és mély allegóriában, példázatban foglaltatott beszédet kell mély dolognak mondani, én is vallom, hogy mély a János írása. Mert alig találsz Krisztusnak csak egy prédikációját is olyat ennek írásában, amely éppen allegorica példázatos és nehéz értelmű nem volna.

Oszton ha nagyságos és fenn való dolognak kell mondani az emberi elmének találmányát, és ami soha nem volt, nem is léssen, annak vallását, megengedjük, hogy Krisztus örök születése és ez világ előtt való valóságos létele nagyságos dolgok legyenek.

Bizony ha másunnak tudhatnák meg, hogy ez az ő álmodozások igaz legyen, kevesebb vétekekkel vonhatnák Jánosnak homályos beszédit az ő vallásoknak megbizonyítására. De hogy sohun arról semmit nyilván az egész szent írásban nem olvashatnak, nem eszesen, sem szemérmesen cselekednek, hogy a hűtnek ilyen nagy artikulust, amelyet ők a keresztyénségnek fő fundamentuma és feje gyanánt vallnak, azt gyenge gyanításokból és homályos írásokból igyekeznek felépíteni. Holott akik eszesek és az írást igazán akarják magyarázni, ellenkezőt cselekednek: hogy amelyek homályosok és amelyeknek különböző értelmek lehet, azokat magyarázni és megvilágosítani szokták azokból, amelyek igyenesek és más helyen világosan írattnak meg.

Annak felette a Krisztusnak szűztől való születését és az ő prédikálásának eleit alávaló és kicsiny dolognak tartani nemcsak istentelen emberhez illik, hanem ugyan bolond, ostoba és a szent

írástól idegen ember az. Mert hogy a Krisztus csudálatos fogantatásáról ne szóljunk, amely az ő felséges és nagy voltát ő maga eléggé megoltalmazza, mi lehet csudálatosb innét, hogy az együgyű hon lakott ember,⁵ aki soha írást nem tanult, aki azelőtt tulajdon kezével ekét és igát faragott, amint Justinus írja in Triphone,⁶ nagy hirtelenséggel a csudatételekre hatalmat és elálmélkodásra méltó bölcsességet vött? Úgyannyira, hogy nem csak a názáretbeliek, hanem az önnön rokonsági is azt vélnék, hogy eszeveszett és havas⁷ legyen, amelyért őtet meg is akarták kötözni és gyógyítónak vinni, lásd meg Szent Márkot cap. 3.v. 21.

Ezokáért senki oly nagy lélekkel nem bírhatott, sem senkinek oly nagy elmélkedése nem lehetett, amelyeket fel nem érne, sőt sokkal meg nem haladna ez az argumentum. Nem csuda hát, ha azt János nagyságos és fenn járó beszédekkel magyarázta ki.

[...]

Megmutattuk eddig, hogy az írásmagyarázók erről a Szent János írásáról mely igen egymásrontó, egymással ellenkező magyarázatokat tesznek, immár most azt mutassuk meg, hogy amiben mindnyájan megegyeznek, az sem állhat meg semmiképpen.

Azért nyilván vagyon mindeneknél, hogy ez a János könyve história, amelyben a Krisztus életét írja meg, ezokáért ilyen nagy és fő nótáriusnak tudni kellett, meg is kellett tartani a históriának módját és törvényét. Amelyek közül az egyik, hogy amelyek vagy természet szerént, vagy üdő

szerént előbb valók, előbb magyaráztassanak meg, azok, amelyek azután löttének, azután számláltassanak elő. Mert ha a história az üdőnek tüköre világa, szükség, hogy a világ felette igen világos légyen, de semmi oly nagy zűrzavart és homályt nem szerez, mint a renddel meglőtt dolognak rend nélkül való előszámlálása és beszélése.

Immár pedig mindazok, akikről eddig emlékeztünk, megegyeztenek abban, hogy János ebben a kezdetben szól mind a két teremtésről, és hogy mind a kettő a Logosz, avagy a Krisztus által lött, az első lött minek előtte a szűztől születnék, a második lött minek utána megtestesült.

És jóllehet abban nem egyeznek meg, hogy huncs kezd János az új teremtésről szólni, amint ide fel megmutattuk, mindazáltal ebben az egyenetlenségben megegyeztenek annyiban, hogy ez igék előtt (Az Ige testté lött) emlékezzék János a megtestesült Krisztus által lött újonnan való teremtésről. Mert noha azokat az igéket (őbenne vala az élet) és a több következőket külömbkülömb képpen magyarázzák, de amazokat (tulajdoni közé jött) mindnyájan értik a Krisztusnak e világon való, avagy a zsidók közt való lételéről és tanításának tisztiról, amelyet harminc esztendőskorában viselt. De mikor amazt (az Ige testté lött) mindnyájan magyarázzák a Krisztusnak megtestesüléséről, amely még a szűznek méhében lött, következik, hogy János előbb magyarázta meg, hogy mit cselekedett a megtestesült Krisztus, hogy nem mint azt, mint testesült meg, avagy mint született. De ez nem egyéb, hanem mind a

tudománynak, mind a természetnek rendit visszafordítani, nem különben, mint ha ki akarván Alexandernek dolgait megírni, így szólna: Alexander Persisben menvén Dariust megverte, és az ő atyjának Philepnek halála után Macedóniában királyságra választatott.⁸

Ezen história ellen való dolgot jegyezhetni meg amaz igíkben is, hogy János előbb írja azt, hogy a Baptista⁹ tanúbizonyságot tött a Logoszról, hogy nem mint azt, hogy a Logosz testté lött. De nyilván vagyon, hogy János tanúbizonyságot tött az ember Krisztusról, avagy amint ezek mondják, a megtestesült Logoszról. Hát János előbb tött bizonytságot a megtestesült Krisztusról és az ő cselekedetiről, hogy nem mint megtestesült volna, avagy valamit cselekedett volna, amely dolog hogy esze vesszettül legyen, akárki is látja.

Szinte olyan az is (Ez világon vala, és e világ ő általa lött), mert ha ezeket (amint ők akarják) e látható világ teremtéséről kell érteni, bizony elébb kellett volna mondani ezt, hogy e világ ő általa lött, hogy nem mint amazt (Ez világon vala), mert e világnak kellett előbb lenni, azután lehetett abban valaki.

De hogy ezeket nem e látható világ teremtéséről kelljen érteni, a következő igikből elég világosan megtetszik, mert azt mondja az evangélista, hogy e világ a Krisztust nem ismerte. De a Krisztust az emberek nem ismerték meg, hát csak az embereket érti az evangélista e világnak nevezetén.

Oszton ezek mit jegyezzenek, az utána való versben mindjára megmagyarázza, mert Phi-

lep¹⁰ is megjegyezte ezt, hogy ezek egyet jegyeznek (Ez világon vala, Tulajdoni közé jött, Az világosság az sötétségben világoskodik). Szinte úgy amazok is egy értelemben vetetnek. (Ez világ őtet nem ismerte. Az övéi őtet nem vették. A sötétség a világosságot meg nem fogta.)

Holott azért mindezeket ilyen különböző igikkel mondotta legyen János, nem képes, hogy hozzá illendő egyértelmű mondása nem volna ehhez is (Ez világ ő általa lött), sőt mintha ujjal mutatná az evangélista azt, hogy mindazon értelmű igiknek tudjuk lenni ezeket is. (Ez világ ő általa lött. Valakik őt vették, adott nekik hatalmat Isten fiaivá lenni. Ő benne vala az élet, és az élet embereknek világossága vala, amely megvilágosít minden e világra jövő embert.)

Senki pedig azt ne vesse, hogy a több evangélisták is avagy semmit, avagy keveset nézzenek az üdőre, mikor a Jézus Krisztus cselekedetét megírták, mert amit egyik előbb mond, a másik utóiban mondja. Mert vadnak a meglött dologban olyak, amelyek között semmi öszveszerkesztés nincsen, amelyiknek valamelyike a másiknak előbb való megtudását nem kívánja. Az olyanokat az író az ő akaratja és tetszése szerint szabadon rendelheti, és amicsoda helyre akarja, oda helyhezteti. Mert elég az, hogy az olvasó megérti és megtudja a meglött dolgot. De ismét vadnak olyaténok, amelyeket meg nem érthetni, magokban meg sem állhatnak, hanem ha illendő és természet szerint való renddel számláljuk elő, amelyeknek gondolkodását és elmélkedését ha elfordítja, avagy az ő tetszése szerint megváltoz-

tatja az író, nemcsak a maga ostobaságát és restségét mutatja meg, hanem még az olvasónak is elméjét megháborítja és eszét veszti. Amineműek ezek, amelyeket előszámláltunk.

Amelyek ha igazak, amint hogy igazaknak látszanak, könnyen megmutathatni, hogy megcsalatoznak azok, akik azt mondják, hogy itt e látható világnak teremtéséről szól az evangélista. Mert e világ jegyzi az embereket, az emberek pedig mint teremtettenek legyen a Krisztus által, amaz igék tanítanak meg arra (Kik nem vérből, sem férfiúnak akaratjából, hanem Istentől születtenek). Amely igékből így argumentálhatunk:

Minden ember az ő testi állapotja és állatja szerént leszen vérből és férfiú akaratjából.

De a Krisztus által nem lesznek az emberek vérből és férfiú akaratjából.

Hát a Krisztus által nem lesznek az emberek testi állapotjuk és állatjuk szerént.

A második, a minor megbizonyíttatik, mert amaz mondást (Ez világ ő általa lött) megmagyarázzák amaz igék (Valamennyin pedig vötték őtet etc.).

Végezetre akik azzal vitetnek arra, hogy Szent Jánost itt az első látható világ teremtéséről higyjék szólni, mivel hogy mind Mózes,¹¹ mind az evangélista hasonlatosképpen és azon igékkel kezdik el az ő könyvöket, azok igen alkalmatlan emberek. Mert szinte ezen okkal mondhatná más, hogy itt János azon dologról írt, amelyről Jeremiás cap. 26. et 27. Azért hogy ő is azt a caputot azon igékkel kezdi el: In principio, Kezdetben.

Ha azért a magyarázók a Szent János kez-

detinek magyarázásában nem egyeznek és amiben megegyeznek, az sem állhat meg, nyilván ez igíknak más magyarázatját kell keresnünk, amely magyarázatban szorgalmatosan kell fáradni, munkálódni mindennek, valaki az írást szorgalmatosan tanulja.

A szent írás magyarázatjának pedig legjobbik útján azokat ítélem járni, akik nem valami idegen nyelvekből avagy tudományokból, hanem a szent írásnak hasonló mondásinak öszvevetésiből igyekeznek felkeresni és megvilágosítani a szent nótáriusnak elméjét és értelmét.

Legyen ilyen dolog előttünk: kívánná valaki a Krisztus életét, aki felől azelőtt igen keveset, avagy semmit sem értett, megtanulni, és akadna ez a János evangéliuma kezében, és annak olvasásából, úgy mint igaz históriából akarja azt megérteni, amit kíván vala. (Mert képes dolog, hogy ezt a könyvecskét azért írta Szent János, hogy akárki is abból a Krisztusnak viselt dolgait és életét megtudhatná.) Bizonyára nem kétlem, hogy mikor ezt a kezdetet olvassa, hogy el nem álmélikodik és meg nem akad, és avagy azt mondja, amit Socrates mondott, mikor a Heraclitus¹² homályos könyvét olvasta volna: Amelyeket ért, azok dicséretesek, amelyeket nem ért, azokat is jóknak gyanítja lenni. Avagy ha valami vélekedésekben volt azelőtt, azt cselekszi, amit Aemilius Philosophus Platonicus,¹³ kinek mikor az János evangéliuma kezébe akadt volna és olvasni kezdte volna, az ő vélekedésére szabván és tekervén az evangélista beszédét, mondják, hogy felkiáltott: Elvesszek, úgymond, ha ez ide-

gen ember rövideden be nem foglalta azokat, amelyeket az isteni elméről, kezdetről és rendeléséről amaz nagy Plato és Heraclitus írtanak. Mert Platonak és Heraclitusnak írásihoz szokott, és azoknak vélekedésekben nőtt, nevedett, azért ezeket a János beszédit azoknak értelmekre erőszakkal vonta, tekerte.¹⁴

Ha pedig az olvasó valami szerény, okos elméjű ember leend, nem esik kétségbe, hanem meggondolja, hogy minden bölcs írónak tulajdon szokása és formája vagyon a szólásban, és annak írásának módjához kell szokódni, avagy abban az üdőben való íróknak módjokhoz, ha kit homályosnak és nehéz értelműnek ismer lenni. Amely ékes tanáccsal élvén szorgalmatosan megjegyzi, micsoda igíket, micsoda értelemmel szokott az az író venni. Ezt kövessük hát mi is.

[...]

Utólszor, noha az ellenvetések, amelyeket e magyarázat ellen szoktanak némelyek hozni, nagyobb részre meghamisíttathatnak az ide fel megmondott dolgokból, mindazáltal itt is illetünk egy néhányat, kevés beszéddel.

Először azért azt mondják, hogy mi Szent Jánost alkalmatlanná tesszük, mikor azt a monást (Kezdetben) a János keresztségének és az evangélium prédikálásának kezdetire magyarázzuk. Mert ezt, úgy mondanák, ki nem tudja, és micsoda nagy dolgot mondana az evangélista a Logoszról, ha csak akkor mondja, hogy volt a Logosz, mikor tanítani kezdett, avagy mikor a Baptista keresztelni kezdett?

De ezeknek ezt feleljük elsőbe: nem kell mód

nélkül csak egy írónak is szavajárásáról ítélet tenni, hanem írásának folyásához kell szokni. Mert noha János görögül írta az evangéliomot, mindazáltal a zsidó nyelvnek tulajdonságát megtartotta mint zsidó. Azért ami a görög avagy deák nyelvben illetlennek tetszik, az a zsidóknál a beszédnek ékessége és díszessége lehet. Mert ha ezeknek patvarkodásokat követnők, mi is Szent Jánosban illetlenséget mutathatnánk az ő magyarázatjok szerint is. Mert mikor utána egy kevéssel azt mondja azon ige felől (Ez világon vala), ki nem tudja azt, avagy micsoda nagy dolgot mond a Logosz felől az evangélista, hogy azt e világon mondja lenni? Bizony akármit értsen a Logoszon, akár örök Istent, akár valami lelket, világos dolog és minden jól tudja, hogy e világon volt. Mert ha az Isten mindenütt vagyon és mindent betölt, e világon is vagyon. Amelyet nem csak az apostol tud Acto. 17., hanem a pogány írók is tudják és vallják, mint az poéta:

*Totamque infusa per artus mens agitat molem,
et magno se corpore miscet.*¹⁵

És minden jól tudja, hogy a csinálónak és mesterembernek gondviselése mindenkor jelen és körüle vagyon az ő művének. Hát az evangélista felette igen köz dolgot és minden embernél nyilván való dolgot hozott elő, mikor a Logoszt e világon mondta lenni. De azért kell-e alkalmatlannak mondani? Nem elméjét kell e inkább megkeresni az írónak, és nem kellene-e inkább arról gondolkodni, hogy ilyen nyilván való dolgot miért írt legyen meg ilyen szorgalmatosan? Bizony ha úgy kellene cselekedni, könnyebben

találnánk mi okot arra, hogy miért mondta az evangélista, hogy a Logosz Baptista János tanításának kezdetiben volt, hogy nem mint ők megmagyarázhatnák, miért mondatott a Logosz e világon lenni.

Mert az evangélista azoknak tévelygésit hamisíthatta meg, akik tagadják vala, hogy a Messiás immár eljött légyen, akik ellen bizonyítja, hogy a Szent János keresztséginek kezdetiben jelen volt.

De ezt elhagyván másodszor így felelünk: igen szorgalmasan meg kell az evangélista célját néznünk. Mert nem csak erre néz vala, hogy megmutassa, hogy akkor volt immár a Logosz, hanem hogy Istennél volt, amelyet ő maga mindjárást megmagyaráz, mikor amaz két mondást: (Kezdetben vala az Ige) és (az Ige Istennél vala) egyé csinálja ilyen módon: (Kezdetben vala Istennél). Mellyel arra int, hogy amaz két mondást nem kell egymástól elválasztani, hanem öszve kell kapcsolni, és csak egy propositionnak, egy mondásnak kell tartani.

Más ellenvetést ilyent támasztnak amaz igíeknek magyarázatja ellen (És az Ige Istennél vala), hogy ezek az igíek nem azt jegyzik, amit mi mondunk, hogy tudniillik csak Istennél volt tudva, hogy a Jézus, a Mária fia légyen a Messiás. És ezt két képpen akarják megmutatni. Először, hogy Istennél lenni az írásban nem jegyez Istennél tudva lenni. De erre ide fel megfeleltünk. Másodszor azt mondják, hogy hamis az, hogy a Messiást csak Isten ismerte légyen abban az időben,

amelyben mi mondjuk. Mert ismerte Mária, Zakariás, Erzsébet, József és sokan egyebek is.

De ezt munka nélkül megfejthetjük. Mert elsőben szokása az Írásnak, hogy valamikor a sokat ellenében veti a kevésnek, a keveset számba ugyan nem tudja, sőt ugyan nem is mondja lenni. Amelyet számtalan példákkal megbizonyíthatni. Ugyanitt ezen helyen mondja János, hogy e világ nem ismerte a Logoszt, nem is vették őt az övéi, maga megismerték és vették azok, akiket ők neveznek, azok is, akik felől osztón így szól, hogy hatalmat vöttek, hogy Isten fiai legyenek. De mivelhogy ez a kevés a többihez képest, akik a Krisztust megvetették vala, ugyan semmi vala, azért szól így az evangélista, hogy az övéi őt nem vették. Ezokáért azt mondjuk, hogy e kevésnek ismereti nem tehet annyit, hogy ne mondathatnék a Logosz kezdetben csak Istennél ismeretben lenni.

Oszton ha szorgalmatosban mindenekezt meg-gondolunk, ezek sem ismerték kezdetben a Krisztust, akiket ők előszámlálnak. Mert János ugyan itt v. 33. azt vallja, hogy tanításának kezdetin ő sem ismerte az Krisztust, ha pedig ő nem ismerte, hogy ismerte volna Zakariás? Emellett fogságának idején is a Baptista a tömlöcből küldte tányítványit az Jézushoz, hogy megkérdenék, ő-e a Krisztus avagy a Messiás? Matt. 11. Amely dolog Jánosnak a Krisztus felől nem teljes és bizonyos hitelét, hanem vélekedését jelenti.

Mert hogy némelyek azt mondják, hogy ezt János azért cselekedte, hogy ő a halálhoz közelgetvén tanítványit a Krisztushoz igazítaná és

nékik megjelentené, hogy a Krisztust ismernék immár fejeknek és mestereknek és őtet követnék, nem látszik elég erősnek lenni. Mert ha ez volt volna a Baptista szándéka, nyilván az ő tanítványi az ő mestereknek akaratját cselekedték volna. De látjuk az Apostoli cselekedetekről írt könyvben, hogy a János tanítványi külön voltak az apostoloktól a Krisztusnak mennyben meneteli után is. Ehhez járul az is, hogy János az ő tanítványinak kevesebb munkával és sokkal világosban megmutathatta volna azt a dolgot. Mert Krisztus a kérdésre homályos szabásúan felelt, és az ő akaratját alig érthették meg a János tanítványi, amelyet megmutat az apostoloknak az üdőbeli balgatagságok és a dolognak kimeneteli.

No ez akármit legyen, de bizony dolog az, az önnön tanúbizonyság tételéből, hogy az ő tanításának és keresztségének kezdetiben nem ismer-te a Messiást. Amely elég a mi magyarázatunknak oltalmazására.

Mária pedig és József mint ismerték a Krisztust, megmutatják amaz igék Luc. 2.v.50. Mikor Jézust a templomban a bölcsek között ülni és szent írásból szólni találták volna, és tőle azt hallották volna: (Mi dolog, hogy engemet kerestek vala? nem tudjátok-e, hogy nekem abban kell jánom, ami az én Atyám dolga?) Utána veti az evangélista: (És ők ezt a szót nem értették, amelyet nékiek mondott.)

De egyéb írások is és históriák megtanítnak Luc. 2. v. 33., hogy a Jézusnak szülei nem olyan ítéletben, sem olyan hitelben voltak a Jézus felől, amint illetet volna, mert még akkor is kihí-

vatták a házból külön való beszélgetésre, mikor ő a tanításban volt foglalatos.

Az ő több rokonsági pedig mit ítéltének felőle, nyilván vagyon. Mert azt vélik vala felőle, hogy megbolondult és csúfolják vala. Joan. 3.v.3. Mar. 3.v.21.

Az apostalok felől pedig mennyiszer írják az evangélisták, hogy a Krisztus beszédét nem értették. És a dolog is ugyanazt mutatja, mert noha annyiszor hallották a Krisztustól, hogy neki meg kell halni és harmadnapra fel kell támadni, ebben azért semmit nem értettek, avagy hittének, mint megmutatja ezt amaz Emmausba menő két tanítványnak beszéde és azoknak hűtötlenségek, kik az ő feltámadását nem hiszik vala. Úgyannyira, hogy igazán mondta légyen a Krisztus Matt. 11. v. 27. (Senki nem ismeri a fiát, hanem csak az Atya). Másutt is: (A Szentlélek tanít meg tütöket mindenekre). Mert annak elvétele után kezdtének az apostalok megemlékezni azokról és megérteni azokat, amelyeket nekik azelőtt mondott vala a Krisztus.

Amelyekből megtetszik, hogy egy néhánynak vékony ismereti nem ellenzheti meg, hogy kezdetben csak az egy Istennél lött légyen a Logosz, azaz csak az ő ismeretiben.